

Husen som skulle nå upp till himlen

De höga husen vid Nackas entré skulle imponera på bilisterna som anlände. FOTO: Nadia Enedahl

Marianne Wiskmann har njutit av utsikten från sitt 1 har omgivningarna förändrats radikalt. FOTO: Nad

Mitt-kvarter Uppdaterad 14:39 26 mars 2014

Det var rekordår och det moderna samhället byggdes i Nacka. I Alphyddan fick arkitektstjärnorna Backström och Reinius chansen att skapa entrén till den expansiva kommunen – och de siktade högt.

När Marianne Wiskmann och hennes man baxade in sina flyttlådor och ställde sig vid köksfönstret tänkte hon: ”Här kan det väl aldrig bli något?”

Året var 1964, och hon åsyftade den fria utsikten från sjunde våningen i den då nybyggda hyresrätten. Stockholm låg på ett betryggande avstånd. Värmdöleden fanns inte. Henriksdal restes först året därpå. Hammarbybacken var en soptipp.

– Vi var det sista huset mot stan. Men nu har min utsikt krympt.

Ett halvt sekel har gått. Numera har 89-åringen alla butiker på gångavstånd.

– Jag kanske blir storstadsbo nu?

Nacka – ett guldäge

Men vi backar bandet. Den trånga och förlegade kvartersmiljön var aldrig tänkt att nå hit. Vid denna tid drog ju en rivningsvåg igång, där centralt belägna kåkar jämnades med marken. Nacka hade således ett guldäge, de behövde inte ens riva för att skapa ett rationellt och funktionellt samhälle.

Här i Alphyddan anlitas landets då hetaste arkitektduo: Leif Reinius och Sven Backström. Ramarna: Mycket folk, liten yta, bevarad natur och bilvänligt.

– Det var en väldigt svår tomt, berättar Adam Backström, son till Sven och vid tiden anställd arkitekt på kontoret.

– Ändå blev det ett utmärkt exempel på hur man kan bygga bra höghus, med jättefina planlösningar, och platta tak som var föregångare.

Biltätt redan då

Framtidstron var stor. Det var rekordår och man skulle underlätta för snabb och enkel förflyttning. Med tanke på Nackabornas redan höga bilinnehav var det givet att Alphyddan innehöll två välutrustade bilserviceanläggningar – men bara en matbutik.

Dessutom fick de inflyttade eget parkeringshus, ett av de första som placerats i ett bostadsområde. För husen med garage ingick en plats i hyran.

– Prognosen var en bil per två invånare, minns Adam Backström.

Trevåningshus standard

Ändå räknade planerna i underkant. Numera råder ständigt parkeringsbrist i backen upp till husen, vilket är en ständig källa till irritation bland invånarna.

Åren efter kriget hade trevåningshusen blivit en standardlösning runt om i städernas utkanter. Arkitekterna hade tröttnat på dem. Nu ville man bygga högt istället. Nacka var en framtidskommun, och gränsen mellan nytt och gammalt var skarp. Svängde du upp på Värmdövägen skulle du känna suset i magen vid åsynen av de röda accenterna på berget.

Exportsuccé

Backström/Reinius var sedan tidigare vana vid höjder. Några stenkast bort, vid Danviksklippan, hade duon på 40-talet byggt det första ”punkthusområdet”, vilket kom att bli en svensk exportsuccé. Dessa var dock inte alltid uppskattade. I Tyskland kallades byggnaderna till exempel för ”Schweden-Scheiße”, svensk skit.

Bland politiker i svenska förorter låg modellen däremot i tiden. Varför använda mer mark än nödvändigt? Och varför inte bygga högt när man kan? I Nacka innebar det en förändrad skyline med Alphyddan, Talludden, Ekudden, Finntorp ...

Topputsikt inte dyrast

Från taket kan vi avnjuta vyn. Härifrån kan vi bevaka hela innerstan och halva Nacka. Alphyddeborna pratar gärna om detta panorama. När man går på visning kanske spekulanten först kollar på planlösningar, närhet till kommunikationen och prisläge (husen är bostadsrätter sedan tidigt 00-tal), men det är utblicken som avgör saken.

– Samtidigt är lägenhetspriserna nästan lika oavsett vilken våning man bor på. Faktum är att den med dyrast kvadratmeterpris har legat på tredje våningen, säger John-Erik Ohlsson, ordförande i bostadsrättsföreningen.

I dag anses detta höghusformat inte längre modernt. Stockholms förra stadsbyggnadsborgarråd införde till och med ett förbud mot att i förortsmiljö placera ”hus i park”. Bilsamhället är ute, promenadstaden är inne.

Adam Backström tycker att resonemanget har en poäng.

– Danviksklippan står sig utmärkt såvitt jag förstår. Men det är inga områden som skulle byggas idag på det sättet. Vi har ju utrymme i Sverige. Vi ska inte behöva springa runt och pressa in så mycket som möjligt på minsta möjliga utrymme.

Och nu var aldrig Backström/Reinius endast höghusbyggare. Runt om i Nacka finns fler exempel på mångsidigheten hos dem (se faktaruta). Paradoxalt nog arbetade de oerhört rutinmässigt, alltid tillsammans, alltid på samma sätt, och vid samma tider.

– De hade underliga vanor för sig. De hade ett gemensamt rum där de jobbade vid ett bord. På morgonen satt de på ett sätt. Och efter lunch bytte de plats. Det var en unik personkombination, mycket olika, ändå partners i över 50 år. På slutet blev de osams. Men om man suttit mittemot varandra på kontoret så många år blir det väl förr eller senare en trötthetsfaktor, säger Adam Backström.

Ny studentskrapa

För Alphyddans del väntar sannolikt både ett nytt punkthus och mer ”stadsmässighet”. I en glugg mellan byggnaderna planerar kommunen att konstruera en egen studentskrapa. Samtidigt som man nere vid Värmdövägen hoppas omvandla genomfarten till stadsgata, med butiker, kontor och lägenheter.

Invånarna är skeptiska.

Det skulle inte skada med några nya parkeringsplatser först.

Fotnot: Ett punkthus är ett friliggande hus med trapphus i mitten, och lägenheterna runtom.

Här byggde duon i Nacka

Alphyddan

Byggår: 1959-1965

Bostäder: 700 lägenheter, då hyresrätter, sedan tidigt 00-tal bostadsrätter. Punkthus varvas med skivhus. I området byggdes också en skola ritad av Tore Axén.

Danviksklippan

Byggår: 1940-1945

Bostäder: 391

När husen byggdes låg Värmdövägen på husets vänstra sida. Till höger om husen fanns orörd natur. Området tillhörde fram till 1930 Nacka. Numera ligger Danviksklippan i Södra Hammarbyhamnen, och har blivit en del av Hammarby sjöstad. De spetsiga taken, som fick kritik av den tidens funktionalister, har fått husen att liknas vid blyertspennor.

Ektorp, Ugglevägen

Byggår: 1941-1950

Området var Nackas första bostadsområde utan anknäpning till industrin. Även Hakon Ahlberg och Åke Porne ritade husen, men även en butikslänga, med tobaksaffär, pappershandel, livsmedel, skomakeri, järnaffär och frisör. Husen är låga och anpassade efter terrängen. Vid byggandet framhävdes kuperad terräng, vackra träd, sol och utsikt som starka säljargument. Vid den här tiden var variation eftersträfvansvärt, vilket kan synas genom olika färger på puts, entrédörrar och balkonger.

Radhusen i Trollebo

Byggår: 1943

Tre enhetligt utformade gula radhuslängor grupperade som en hästsko kring en innergård mot Sicklasjön. Husen har förträdgårdar och garage i källare.

Byggnaderna anses välbevarade och vara typiska för funktionalismen.

Nacka gymnasium, Nacka sporthall, Eklidens skola, Nacka simhall och Nacka aula

Invigning: 1959

Hela Nackas offentliga nav, så när som på stadshuset, har byggts av Backström och Reinius. Detta område är tänkt att ligga mycket centralt i det kommunen kallar Nacka stad. Nacka aula har varit prisat för sin akustik. Sven Backström hade gjort sin hemläxa och gjort studieresor till London och Moskva för att studera läran om ljudet.

Backström & Reinius Arkitekter AB

KTH-kamraterna Sven Backström (1903-1992) och Leif Reinius (1907-1995) startade ett gemensamt arkitektkontor 1936. De hade sin bakgrund på KF och hos Le Corbusier (Backström), och Hakon Ahlberg (Reinius). Under åren kom de att bli superstjärnor i sitt skrå, bland annat med stjärnhusen och terrasshusen i Gröndal, men också med Vällingby centrum, Farsta centrum, femte Hötorgsskrapan och Åhléns city. De var också mycket aktiva i Nacka. Som personer har Leif beskrivits som känslig och inåtvänd, och Sven som glad och utåtriktad. En vinnande kombination, visade det sig.